

VOJISLAV LUBARDA

ŽIVE LEGENDE

*Prva izd. knjižnica
Kralj 11-11-67
Ljubavdy*

SVJETLOST ● 1967 ● SARAJEVO

LJUBO VUČKOVIĆ rođen je 1915. godine u selu Prekornica, kraj Cetinja. Poslije šest razreda gimnazije završio je vojnu akademiju i početak rata dočekaao kao mlad oficir u Mostaru. U oslobodilačku borbu stupio je od prvog dana ustanka u Crnoj Gori, 13. jula 1941. godine. Vršio je razne odgovorne dužnosti, od komandanta bataljona do načelnika Štaba Druge armije, na kraju rata. Istakao se ne samo velikom hrabrošću i snalažljivošću već i sposobnostima u komandovanju. Poznat je kao izvanredno darovit partizanski komandant. Posebno se istakao kao komandant bataljona Četvrte crnogorske proletherske brigade jula mjeseca 1942. godine u borbama za Kupres, kad se sa borcima poslije junačke bitke probio kroz sredinu utvrđenog grada. Poznate su, takođe, odvažne akcije Vučkovićeve Druge dalmatinske brigade prilikom prelaza Neretve, u Četvrtoj

*neprijateljskoj ofanzivi, i borbi na Gornjim
i Donjim Barama, iznad Sutjeske.*

*Poslije oslobođenja zemlje narodni he-
roj Ljubo Vučković, sada general-pukov-
nik JA, obavlja najodgovornije dužnosti u
Jugoslovenskoj armiji.*

RAT SE MOŽE DOBITI ILI IZGUBITI

Kao mlad oficir, potporučnik, došao sam 1935. godine na službu u Mostar. Nešto kasnije, za vrijeme žučnih diskusija o anšlusu i o tome jesu li Austrijanci i Nijemci jedan narod, čuo sam prvi put i za Lenjinovu definiciju nacije — naravno ne od oficira, već od jednog vojnika, komuniste, koji se u to vrijeme nalazio u našem puku, na odsluženju svog kadrovske roka. Zvao se Vaso Prlja. Znao sam ga od ranije, jer je bio iz mog kraja. Našli smo se i sprijateljili inače dok sam ja bio u vojnoj akademiji, a on u to vrijeme studirao šumarstvo.

Prlja je u puk došao takoreći pravo sa robije — da služi pun rok, bez obzira na to što je kao »đak« imao pravo na školu rezervnih oficira. Ali komunistima tada nisu dozvoljavali da postanu rezervni oficiri. Od Prlje su i drugi mlađi oficiri prvi put čuli o Lenjinovoj definiciji nacije — naravno i ne znajući da je to Lenjinova definicija. Vaso je bez rezerve tumačio pogrešnost stavova i zabluda onih koji su pravdali Hitlerovu »dinamičnu spoljnu politiku«.

Pomagao sam mu, koliko sam mogao, da s manje zlopačenja odsluži svoj rok. Posle kraće obuke došao je za pisara u četu, a nešto kasnije i u štab bataljona, zbog čega sam, kad se otkrilo da je komunist, pozvan na odgovornost.

Ali i pored našeg dugogodišnjeg poznanstva Prlja u početku nije smio da mi, kao oficiru, povjerava pojediniosti o svojoj političkoj aktivnosti među vojnicima. Pa, ipak, nagovijestio mi je da vrlo intenzivno radi na sprovođenju političke linije Komunističke partije. (Prlja je 1935. godine bio osuđen na tri godine robije).

U vrijeme anšlusa dobio sam i prvi partijski letak. Ne sjećam se više ko mi ga je dao, ali neposredno zatim našlo se nekoliko letaka po krugu i vojničkim sobama. U kasarni je nastala čitava panika i histerična trka da se pronađe ko je od vojnika unio te letke. Ali to se nikada nije saznalo i istraga je ostala bez rezultata.

Što se rat više približavao, to se i u puku sve više osjećao uticaj komunista i Komunističke partije. Među oficirima sve su se češće javljale nekada anatemisane političke diskusije i sve su češće osvanjivali leci u vojničkim sobama i kasarnskom krugu.

Neposredni organizator i rukovodilac te aktivnosti u puku bio je narednik pukovske muzike Bora Avdalović. Nisam sasvim siguran da li je Bora bio član ili kandidat za člana Partije, ali znam da je imao oformljenu grupu sa kojom je radio među podoficirskim kadrom. Na njihove sastanke dolazili su još i jedan vazduhoplovni i jedan artiljerijski podoficir iz jedinica takođe lociranih u Mostaru. Od druga Bore sam dobio i knjigu Ostrovsčkog »Kako se kalio čelik«. Taj agilni i spretni komunistu održavao je sastanke sa svojom grupom obično u dane kada sam ja bio dežurni oficir puka.

Grupa podoficira sa narednikom Avdalovićem na čelu radila je neumorno.

Tada sam i sam počeo razmišljati o blizini ne samo rata, već i o neminovnosti jednog drugog raspleta — revolucije koja će uništiti buržoasko društvo i sa lica zemlje zbrisati sve nepravde i nejednakosti. Kao kroz maglu nazirao sam neke konture i dočaravao u mašti sliku socijalističke revolucije sa obaveznim rekvizitima iz pročitanih knjiga: crvene zastave, barikade, odredi radnika i seljaka, nezadrživi juriši protiv »belih« — nešto kao u Rusiji 1917. godine. Stalno me kopkalo pitanje kako bih u tim momentima »na ovu stranu barikada« preveo što više vojske i okrenuo njeno oružje protiv gospode. O tom sam čak i diskutovao sa nekim članovima Partije koji su takođe smatrali da će se kod nas revolucija razvijati kao i u Sovjetskom Savezu. Buđenje ovakve orijentacije kod jednog dijela oficira, njihovom progresivnom političkom usmjeravanju i postepenom privlačenju na pozicije radničkog pokreta — veoma su doprinijeli rezervisti koji su u posljednje vrijeme u sve većem broju pristizali u puk.

Među novopridošlim vojnicima bilo je mnogo naprednih i organizovanih radnika. Komunisti je bilo i među rezervnim oficirima, koji su stizali iz raznih krajeva.

Do odlučujuće diferencijacije među oficirima došlo je neposredno pred rat sa Nijemcima. Jedni su bili za to da se ostanu u kasarnama i Nijemci sačekaju uz »propisnu lojalnost«. Ti ljudi su kasnije bili otvoreni izdajnici. Sjećam se, na primjer, kapetana Srećka Noliša i Srećka Darera koji su se od prvog dana stavili u službu okupatora, prišavši ustašama. Darer je bio oženjen Njemicom koja nije znala ni naš jezik. To izgleda kao nevažna pojedinost, ali se na ovom primjeru i odnosu tadašnjeg ministarstva vojske i mornarice prema tom izdajniku, može prosuđivati i o povezanosti takvih ljudi sa najvišim vojnim vrhovima kraljevske vojske. Naime, Dareru je ministarstvo odobrilo ženidbu sa strankinjom, sa Njemicom, a da inače nijednom jugoslovenskom oficiru nije dozvoljavalo da se oženi sa nekom siromašnom radnicom ili službenicom. To je činjeno na taj način što bi oficir koji uputi ministarstvu molbu da mu se odobri ženidba sa određenom osobom morao uz molbu priložiti i potvrdu da je u banci položio kauciju koja je za poručnike iznosila 80, a za kapetane 50 hiljada dinara. Na taj način je ministarstvo vojske i mornarice bilo regulisalo da se oficiri žene samo iz »viših krugova«, kako su jedino i mogli, u vidu miraza, obezbijediti kauciju koja je za ondašnje prilike predstavljala ogromnu, nedostižnu svotu za svakog ko je živio od svoje plate. Dakle, po nazorima ministarstva bilo je nepoželjno i opasno vezivati oficire za šire narodne i proleterske slojeve, ali ne i za državljane stranih i očevitno neprijateljskih zemalja.

Manifestacije oko 27. marta uzdrmale su političke snage puka, ali sve je, ipak, još bilo pritajeno u muklom očekivanju konačnog raspleta.

Naredba za pokret došla je četvrtog aprila, a već petog aprila puk je stigao u Gornje Polje, kod Nikšića. Sutradan izjutra grozničavo smo hvatali vijesti Radio Beograda (sve dok stanica nije srušena). Tako smo i čuli da je Beograd bombardovan i da je počeo rat. Puk je imao zadatak da što prije izbije na albansku granicu i da u sastavu Zetske divizije nastupa prema Skadru.

Šestog aprila, uveče, izvršili smo pokret prema Danilovgradu i u njegovu blizinu stigli izjutra. Smjestili smo se u školi i po nekim razbacanim seoskim kućama. Tu smo doživjeli i prvo bombardovanje iz vazduha. Ja ga, doduše, nisam ni vidio, ni osjetio, jer sam ga premoren od usiljenog marša — prespavao.

Tog drugog dana rata, sedmog aprila uveče, nastavili smo marš i preko već bombardovane i skoro puste Podgorice stigli u Tuzi. Izjutra su naišli italijanski avioni, ali nas začudo nisu bombardovali. Produžili smo i ubrzo došli na albansku granicu.

Naši graničari su već bili zauzeli karaule na suprotnoj strani. Na njima su se još bijelili natpisi, amblemi i fašističke parole na italijanskom jeziku. Ušli smo u sastav Zetske divizije čiji se 38. puk već uveliko borio sa Italijanima na pravcu Tuzi—Skadar, kod Han Hotija. Već su bili razbili jedan italijanski bataljon i mi smo uz put sretno zarobljene italijanske vojnike koje su naši sprovodili za Podgoricu i dalje za Nikšić. To je podiglo borbeni moral vojnika u puku.

Dalje napredovanje nije, međutim, išlo glatko. Najteže nam je bilo što je čitav pojas duž granice bio posut protivpješadijskim minama i vojnici su mogli nastupati samo tako što je svaki gazio u stopu svog prethodnika. Tako smo sporo i veoma riskantno savlačivali minske prepreke. Iznenada usred minskog polja naletjeli su avioni i kad su se vojnici raštrkali po okolnim žbunovima došlo je do eksplozija i ranjavanja.

Tako smo stekli prvo ratno iskustvo.

Puk je, međutim, određen u divizijsku rezervu. Naredna dva-tri dana protekla su u mirovanju i slušanju oprečnih vijesti. Nakon jednog razgovora sa komandantom puka on mi reče:

— Kad si već tu, hteo sam da te nešto pitam. Baš danas dobih akt od mostarskog načelstva. Sam načelnik me obaveštava da u puku ima nekoliko komunista, nabraja ih poimenično i skreće mi pažnju na »sve što komunisti mogu uraditi u puku«. Šta ti, Vučkoviću, misliš: hoće li nas komunisti izdati?

Čitajući ranije neke partijske proglose, pojedine riječi su mi se toliko bile urezale u svijest da mi je i odgovor bio u tom stilu.

— Siguran sam — rekoh — da će komunisti biti najbolji borci i da će se, šta više, staviti na čelo borbe za odbranu domovine i njene nezavisnosti.

— Odkud znaš? — začudio se komandant.

— Znam za direktivu Komunističke partije svim komunistima da se javljaju u vojsku kao dobrovoljci, da podižu borbeni duh u narodu i da prednjače svojim primjerom u borbi protiv neprijatelja. I znajte, gospodine pukovniče, oni se odlično drže.

— Verujem ti — prekide me komandant, cijepajući preda mnom u paramparčad denuncijantski akt mostarskog načelnika.

Koliko se sjećam u aktu je na prvom mjestu bio pomenut i dr Mujić, član Oblasnog komiteta KPJ za Hercegovinu. On mi je baš i govorio o direktivi Partije za javljanje komunista u dobrovoljce. Kada sam mu prenio moj razgovor s komandantom puka nije skrivao srdžbu na policiju kojoj je i dalje, u posljednjim, sudbonosnim, danima zemlje glavna briga ostala proganjanje komunista.

— Vidiš — rekao mi je dr Mujić — na frontu bi čovjek prije mogao poginuti od domaće bande nego od neprijatelja!

Ubrzo se obistinilo da je i u našoj diviziji, među najvišim oficirima, bilo izdajnika. Negdje desetog aprila dobili smo naređenje da puk pođe u borbu. Ali na opšte čuđenje to je naređenje došlo radijem, bez ikakve šifre, kao da su iz štaba divizije otvoreno poručivali Italijanima:

— Čekajte ih, tuda će proći!

Italijani su to, razumije se, iskoristili.

Pustili su nas prvo da prođemo jedno šest do osam kilometara, a onda su se iz nekih selâ i šumaraka najednom pojavili njihovi tenkovi.

U puku nije bilo nikakvih protivtenkovskih oruđa. Vojnici su tako, prema tenkovima bili goloruki. Gledao sam ih kako iz pušaka i mitraljeza tuku po oklopima i kada se uvjere da im ne mogu ništa, počnu da bježe po onoj ravnici.

Italijani su ih bez muke — kosili.

U toku samo jednog jedinog dana izgubili smo tako gotovo dva bataljona. Komandant jednog bataljona je za-

robljen, a drugog ranjen. Sinulo mi je tada kroz glavu da je načelnik divizijskog štaba namjerno sinoć preko radiostanice slao otvoreno naređenje za napad — da bi istovremeno o tome obavijestio i Italijane koji su nam postavili klopku i razbili puk. Nešto kasnije načelnik štaba Zetske divizije pukovnik Peterlin je to i potvrdio — izvisio je bijelu zastavu i otišao Italijanima.

U tim najtežim momentima, kada je puk bio gotovo u rasulu, pozvao me opet komandant puka, stari pukovnik Gajić. Stajao je na jednoj uzvišici. Suze su mu išle dok je, van sebe od ogorčenja, psujući, govorio o štabu divizije.

— Šta da radim kad prvog dana borbe izgubih puk!?

Meci su još uvijek fijukali i kako smo bili na uzvišici, a meni je to bio prvi dan borbe i nisam mogao a da se na svaki fijuk ne trgnem, čuh pukovnika kako me hrabri:

— De, de, gore glavu! Ono što čuješ ne pogađa.

Naredio mi je da sa četom zaustavim neprijatelja dok se bataljon koji je ostao u rezervi ne razvije za borbu. Istovremeno je pridatoj bateriji topova 76 mm naredio da dođe u streljački stroj i odbije napad tenkova. Začudo, to je bateriji i pošlo za rukom, iako nije imala nijedno pancirno zrno.

Komandir baterije je u toku borbe ranjen, ali je ipak uspio da dođe i raportira komandantu puka, Gajiću:

— Izvršio sam zadatak, gospodine pukovniče.

Stari ratnik je po tradicionalnom običaju odgovorio:

— Sretne ti rane, junače!

Ostatak puka povukao se na potok Pronisat, gdje smo se zadržali do 14. aprila. Tada nam je stigao glas o »primirju«.

Oficiri su odmah napustili svoje jedinice i prosto se grabili oko konja i prevoznih sredstava, tako da su vojnici bili jednostavno prepušteni sami sebi i u velikim grupama se preko Tuzi i Podgorice povlačili za Nikšić, a odatle u Hercegovinu, svojim kućama.

— Ko misli da će mu oružje trebati i dalje za borbu, nek ga ponese sobom. Ko ne misli — pušku, puškomitraljez i ostalo što ima od oružja i opreme — neka baci u Moraću — naredio sam svojoj četi, pošto smo stigli do Podgorice.

Jedan dio boraca zadržao je puške, a neki su ih bacili. Ja sam natovario dvije radiostanice na konja i poslao ih po jednom vojniku za Rijeku Crnojevića. Racunao sam da će nam radiostanice kasnije koristiti. Ali ni danas ne znam šta je bilo s tim vojnikom i onim radiostanicama, nikada nisu stigli u Rijeku.

Moji vojnici, Hercegovci, zamoliše me da ih povedem do željezničke stanice u Nikšiću, kako bi uhvatili voz prije dolaska Italijana i otišli u svoje krajeve. Bilo mi je teško da ih napustim (a inače nisam imao nikakve druge potrebe da idem u Nikšić).

Išli smo negdje putem, negdje bez puta i zanoćili prvu noć kraj Danilovgrada, a sutradan smo produžili prema Nikšiću. Uz put, između Danilovgrada i Nikšića, stizali su nas i prestizali automobili sa oznakom dvora. Jedan se nenadno zaustavi, vrata se otvoriše i čuh poziv:

— Vučkoviću, izvoli, ako hoćeš sa mnom?!

Pogledao sam: unutra je bio pukovnik Vlajko Jevtić, koga sam znao kao starješinu iz vojne akademije.

Zapodjenuli smo razgovor.

— Gospodine pukovniče — upitao sam — šta treba sada raditi, bez obzira što je potpisana kapitulacija?

Jevtić me začuđeno pogleda:

— E, moram ti reći da si neki čudak. Da li si lud? Pa valjda znaš toliko da se rat može ili dobiti ili izgubiti. U konkretnom slučaju mi smo ga izgubili. Prema tome, nema ništa više da se radi.

— Znači — upitah — idete da se javite okupatoru, u zarobljeništvo?

— Pa, otprilike, tako. Idem preko Nikšića za Dubrovnik. Čuo sam da se tamo nalazi komandant neke italijanske divizije ili brigade moga ranga i moga čina. Idem prvo kod njega da mu predam pištolj uz revers, s tim da mi ga vrati kad se rat završi. Želim dozvolu da sa ovim kolima odem do Beograda. Kada dođem u Beograd javiću se Nemeima, predaću im auto pa neka od mene rade šta hoće.

— A što ste — rekoh — dolazili ovamo?

— Pa, imao sam posla. Kralja smo dopratili do Nikšića, on je odleteo. Mi nismo mogli stati u avion. Otišli smo u Manastir Ostrog i tamo sačekali kapitulaciju.

— Ne slažem se sa vama, gospodine pukovniče. Molim vas zaustavite auto.

— Ti si uvek bio neki čudan čovek, iako si bio dobar pitomac. Ali šta mogu, idi svojim putem! — reče pukovnik Jevtić, iznenađen mojim držanjem.

Sjeo sam na jedan kamen kraj puta i sačekao četv, ljut i uvrijeđen.

U blizini Nikšića, pretpostavljajući da će nas Italijani brzo stići, 20—30 metara iznad Carevog mosta, stavio sam pištolj pod jedan kamen. U Nikšić smo ušli 19. aprila, u noći. Četv sam doveo do stanice, pozdravili smo se i sutradan u zoru, pošao sam nazad. Na Carevom mostu su, međutim, već bili Italijani. Uhapsili su me i pod stražom ponovo sproveli u Nikšić, u žandarmerijsku kasarnu.

Bio je to — zatvor.

Jedan stariji čovjek, Srbijanac, dugo je govorio o logoru i zarobljeništvu. U prvom svjetskom ratu bio je zarobljen i znao je šta nas čeka.

— Pokušaću bekstvo — reče — jer mi se ne ide u zarobljeništvu.

Razmišljao sam i sam o tome kako da se izvučem iz zatvora. Stvarao sam razne planove. Trećeg dana uveče otišao sam i pozdravio se sa drugovima.

— Večeras ću pokušati da bježim — rekoh im.

Izišao sam u dvorište. Bilo je negdje oko 19 sati. Sa nelagodnošću sam osmotrio dosta visok zid. Planirao sam bio da uz zid prislonim neko drvo ili sanduk i tako ga preskočim. (Stražari su stajali samo na uglovima i na glavnom ulazu).

Dok sam nervozno šetao dvorištem i osmatrao, prišao mi je jedan žandarmerijski narednik. Žandarmi su imali pravo ulaska i izlaska u kasarnu, jer ih je njihov komandir stavio Italijanima na raspoloženje.

Narednik me pogleda i reče:

— Što ne idete spavati, gospodine poručniče?

— Ne spava mi se — rekoh — a i ne mislim da spavam večeras.

— Šta vam je?

Učini mi se da nije loš čovjek.

— Slušajte — kažem — hoću da bježim.

Narednik se trže, približi mi se i reče:

— A što mi to niste ranije rekli?

